

CRNI PLAVI GRAD

TOMISLAV PAVKOVIĆ

Borivoj Radaković:
Plavi grad
Hena com, Zagreb, 2002.

PREMIJERE

RAZGOVOR

FESTIVALI

VOK

HISTRIONIS

AKTUALNOSTI

TEORUA

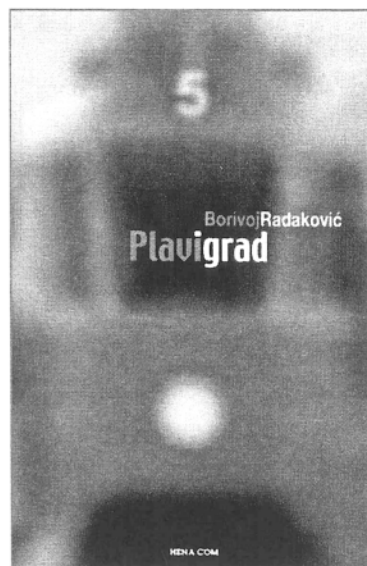
NOVE KNJIGE

SJEĆANJA

DRAMA

Dramska trilogija *Plavi grad* obuhvaća dramske tekstove nastale u posljednjim godinama prošloga i u prvim godinama ovoga stoljeća. To su *Dobro došli u plavi pakao* (1994.), *Miss nebodera za miss svijeta* (1998.) i *Kaj sad?* (2002.). Navođenje godina nastanka ovdje je posebno bitno, jer su generiranje svakodnevice i njezina umjetnička obrada najveća vrijednost ovih tekstova. A stvari su se tijekom periodičnih razmaka od četiri godine između svakog teksta poprilično mijenjale. Krenimo redom.

Dobro došli u plavi pakao, komedija/kaos u 2 poluvremena, prvi dio ove zagrebačke trilogije, u središte zbivanja postavlja 1994. godine moćnu, brojnu i društveno djelatnu navijačku subkulturnu skupinu *Bad blue boys*. Skupini konfliktnoj samoj po sebi i ne treba poseban motiv za dramski sukob, ali Radaković se ne odlučuje za prikaz nasilja (koji bi danas bio primjeren i vjerojatna okosnica teksta o navijačima), nego s neskrivenom simpatijom i jasnim stavom situaciju gradi prela-

manjem određene teme ili motiva kroz vizuru navijača zagrebačkoga kluba. Tako dnevna soba ostarjelog hipija Žaca u kojoj njegov sin Božo Blum okuplja ekipu radi gledanja prijenosa derbija iz Splita postaje ishodišnom točkom i mjestom prelamanja svih bitnih životnih pitanja rečene subkulture: odnos prema autoritativnoj vlasti (pitanje povratka svetog imena), odnos prema Domovinskom ratu (osjećaj iskorištenosti, ogorčenosti, problem PTSP-a, samoubojstva prijatelja), odnos prema UNPROFOR-u (Božina sestra Sanja i prijateljica joj Renata sponzoruje su vojnika), razvijanje vlastite ikonografije i mitologije (priče s gostovanja, tučnjave kao dokaz i potvrda pripadnost skupini), preživljavanje na rubu egzistencije (osjećaj beznada i napuštenosti, bavljenje sumnjivim poslovima)... Ovakav niz može stvoriti pogrešan dojam o aktualnosti teksta; naime, iako se sve pobrojano i danas vjerojatno nalazi na popisu aktivnosti *Bad blue boysa*, njihova snaga i buntovništvo od prije deset godina više ne postoje, prevrat protiv posto-

ječega stanja koji stalno tinja na rubu Radakovičeva teksta izgubio je svoju iskričavost: klub se danas zove u skladu s navijačkim željama, odnos navijača prema strukturama vlasti gotovo je indiferentan, riječju, *boysi* više nisu onaj društveni kritički motor kakav su bili i zato se od teksta *Dobro došli u plavi pakao* više neće (nažalost!) moći napraviti predstava-društveni događaj kakva je bila ona iz 1994. godine.

Trilogije dio drugi, *Miss nebodera za miss svijeta*, komedija u pet slika i dva čina, svoju aktualnost crpi iz osobito popularne zabave u Hrvata sredinom devedesetih godina 20. stoljeća, a to je praćenje (i organiziranje!) izbora za miss. Potaknut opetovanim uspjesima hrvatskih misica (a čija imena, lica i brakovi i danas žive u kolektivnoj svijesti) na svjetskim izborima ljepote, Radaković u takvu situaciju postavlja tipičnu zagrebačku curu Ivu Rukavinu i usredotočuje se na prikaz velikih ambicija, želja, nada i snova kako glavne junakinje, tako i – što je važnije – gotovo svih iz njezine okoline, a neuspjeh na natjecanju i gotovo trenutni zaborav i okretanje leđa svoju paralelu mogu pronaći u danas popularnim *reality showovima*. Ipak, za takvu vrstu usporedbe tekstu nedostaje snažnija društvena osuda, a usporedba je otežana i specifičnom dramaturgijom izbora za miss, pa zbog inflacije sličnih natjecanja (opet utjecaj realiteta na recepciju dramskog teksta!) *Miss nebodera za miss svijeta* gubi aktualnost koju je imala 1998.

Tematski sklop koji je poput nevidljive vezivne niti bio prisutan u prva dva dijela trilogije postaje dominantan u trećem dijelu, drami *Kaj sad?*, a riječ je o disfunkcionalnosti suvremene obitelji. Ono što je u *Dobro došli u plavi pakao* (npr. Žacova nezaposlenost) i u *Miss nebodera* (npr. očeva je ljubavnica Ivina vršnjakinja) tek motiv koji pridonosi atmosferi beznada i besperspektivnosti, u *Kaj sad?* postaje dominantnim motivom, motivom koji pokreće radnju: disfunkcionalna obitelj (majka-kućanica, nezadovoljna sobom i drugima, otac koji ima ljubavnicu, djed alkoholičar) postaje pogodnim okruženjem za posezanjem za drogom kao izlaskom iz čemerne situacije. Pritom se Radaković ne usredotočuje na detektiranje uzroka i razloga drogiranja, on likove dovodi do takve situacije i više mu je stalo do prikaza novonastalog stanja (suočavanje roditelja s istinom, pokušaji rehabilitacije i resocijalizacije, slom obitelji). Ovaj dio trilogije najjače korespondira s našom stvar-

nošću, a pokušaji povezivanja svakog od ovih triju dramskih tekstova s komponentom *svagdane* dovode nas do temeljne odlike Radakovičeva dramskoga pisma.

Riječ je o prepoznatljivosti dramske situacije, o njezinoj bliskosti s onom životnom, o izjednačenosti umjetničke i neposredovane zbilje. Ta je povezanost vidljiva kako na razini teme (navijači, izbor ljepote, ovisnost o drogi), tako i na razini situacija, motiva i detalja specifičnih za Zagreb i njegove stanovnike, a koji opet pridonose željenoj prepoznatljivosti – kod Radakovića smo uvijek *sada i ovdje*; *sada*, to je godina nastanka teksta, sa svim društvenim implikacijama trenutka, *ovdje*, to je Zagreb, štoviše, njegov pojedini kvart (Trnje, Novi Zagreb). Tako će izriječkom biti spomenuti popularni zagrebački disko-klubovi (opet, sa svim daljnjim implikacijama, tip “šminkersko mjesto za izlazak”), imena bivših i tada aktualnih misica, sapunice koje su se u rečenom trenutku mogle gledati na malim ekranima, postojeće adrese... Ovo postaje dominantno u tolikoj mjeri da su pojedini kritičari za opis Radakovičeva pisma koristili izraze poput naturalizma, dokumentarističkog prikaza stvarnosti i radikalnog novog kritičkog realizma. Navedeno logično vodi i do sljedeće bitne karakteristike, a to je konkretnost izraza. Aluzivnost, metaforičnost ili alegoričnost mogući su jedino u smislu seksualne ili političke aluzivnosti i okamenjene jezične metafore; ovdje nema simbolike koja bi bila ključ za ulazak u eventualne podtekstove ili skrivena značenja. Svi likovi su *u* izrazu, *u* jeziku kojim govore, misao se rađa u situaciji i činom izgovaranja pojedine rečenice ona se iscrpljuje i postaje poticaj za sljedeću repliku. I zato se ova rečenica doima “prirodnom”, “životnom”, scenski zahvalnom, a dijalozi kao da su iz naših kuhinja, dnevnih soba, kafića...

Naravno, takav bi dojam bio nemoguć bez već spomenutog, bravurozno napisanog i u ideji oblikovanoga glavnog junaka cijele trilogije, a to je jezik. Riječ je o zagrebačkom slengu, jeziku koji nije samo sredstvo izražavanja, nego – više od bilo kojeg drugog jezika ili govora – i način mišljenja, način življenja, čin identifikacije i pečat svake geste i svakog daha svakog lika. Sleng, nenormiran po svojoj prirodi i stalno promjenljiv po svojoj biti, temelji se na trenutku u kojem je zapisan i kao takav privremeno je okamenjen. Radakovičev koncept zagrebačkoga slenga, jasno, deriviranog iz kajkavskog jezičnog kolorita, toliko je kolokvijalan, živ i prisutan da

bi *Plavi grad* mogao postati predmet ozbiljne jezično-slovnje analize ili temelj rječnika zagrebačkoga slenga. Pojedina grafijska i fonetska rješenja (batevrak, Božoja, Krešoja – genitiv od Božo, Krešo, dovidženja, u vugla, olfo...) originalna su i, što je mnogo važnije, istinski zagrebačka.

A ono što je, nažalost, također postalo istinski zagrebačko jesu modeli koji taj sleng reprezentiraju. Galerija likova koja nastanjuje Radakovićev scenski svijet dolazi iz marginaliziranih društvenih skupina, to su odreda autsajderi, često obespravljani članovi društva koji stoje u opoziciji prema društvu samom. Mikrokozmos pojedine skupine dolazi u sukob s makrokozmičkom institucijom (vlast, direkcija izbora ljepote, prihvatljivo socijalno ponašanje) koja je redovito neprisutna, ali samim postojanjem i snagom, značenjem koju joj likovi mikrokozmosa pridaju, postaje vjetrenjačom na koju se isplati jurišati i u čemu se uzaludnom napadu pronalazi smisao. Naravno, *tekma* u *Plavom paklu* završava 2:2, a Božo i Žac prizivaju neku novu Zvezdu, neki novi rat, Iva u *Miss nebodera* ispadne u prvom krugu finalnog natjecanja, a Deni se u *Kaj sad?* ne uspijeva odviknuti, ali u svim tim borbama likovi pronalaze svoj smisao, nadu u bolju sutrašnjicu. I to vječno gubitništvo također je postalo specifično zagrebačko.

Stalno prisutan dubinski osjećaj čemera i beznađa Radaković olakšava psovkom i humorom. Psovka u *Plavom paklu* dobiva i još jednu dodatnu dimenziju, dimenziju dominantnoga sredstva iskazivanja osjećaja. Tu su

likovi potpuno prožeti psovkom, ona prestaje biti vulgarnizam u doslovnom smislu i pretvara se u poželjan emotivno obojen iskaz – ova subkultura niti zna, niti želi na kakav drugi način prenijeti emociju. U druga dva dijela trilogije psovke ima mnogo manje, svedena je na mjeru svakodnevice, pridonosi prepoznatljivosti situacije i karakterološkom oblikovanju likova. U pojedinim trenucima zbog spretne uporabe ili zbog jezičnog niveliranja i same psovke postaju komičkim elementom, a takav način postizanja komike ostaje dominantan, komika je ovdje prvenstveno u rečenici, tek potom u situaciji, a vrlo rijetko u postupku ili diskursu (Žacovo parafraziranje i kontekstualno premještanje monologa o Indijama Držičeva Dugog Nosa, prekidanje napregnute situacije suvremenim parodističkim oblikom *deus ex machina* – gledanjem latinoameričke sapunice).

S obzirom na sve rečeno, jasno je da ovi dramski tekstovi prizivaju klasično scensko prikazivanje koje uključuje realističan dispozitiv. Stoga i ne čudi da su sva tri teksta postavljena u Satiričkom kazalištu "Kerempuh", gdje su doživjela priličan broj izvedbi. Ipak, kako sada stvari stoje, čini se da će na tom broju izvedbi i ostati: *Dobro došli u plavi pakao* i *Miss nebodera za miss svijeta* izgubili su aktualnost trenutka (a tome pridonose i aluzije na tadašnje vlastodršce), dočim *Kaj sad?* širinom svoje tematike i zahvaćanja problema, nažalost, ostaje našom svakodnevicom. Isto kao što i Borivoj Radaković ostaje kroničar i kritičar Zagreba našeg doba.

PREMIJERE

RAZGOVOR

FESTIVALI

VOX

HISTRIONIS

AKTUALNOSTI

TEORUA

NOVE KNJIGE

SJEĆANJA

DRAMA